

Ks. Dr hab. Janusz Mierzwa, Prof. UP w Sanoku
Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku
Instytut Nauk Społecznych

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgr Aliny Bortkevich

**pt. Funkcjonowanie i uwarunkowania działalności organizacji polonijnych
w Petersburgu**

napisanej w Szkole Doktorskiej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie

w dyscyplinie naukowej: nauki socjologiczne

pod kierunkiem Dra hab. Stanisława Sorysa, Prof. UPJP II

Kraków 2024, s. 319.

Zdaniem wielu socjologów, zwłaszcza niemieckich, „fundamenty” życia zbiorowego buduje się na wartościach podstawowych. Świadczą o tym liczne badania społeczne, przeprowadzone w różnym czasie i w różnych zbiorowościach ludzkich. Z perspektywy ukształtowanych już kręgów cywilizacyjnych trudno byłoby wyobrazić sobie w pełni odpowiedzialne życie społeczne bez akceptacji i internalizacji tych wartości, bez których życie człowieka byłoby zwykłą i nieodpowiedzialną improwizacją.

Autorka rozprawy Mgr Alina Bortkevich już w pierwszych zdaniach wstępu do swojej pracy zauważa ten istotny problem, gdy pisze: „w dzisiejszych czasach, w obliczu procesów globalizacyjnych i migracyjnych, coraz ważniejsza staje się kwestia utrzymania tożsamości kulturowej poszczególnych grup. Niniejsza dysertacja jest poświęcona tematyce polskiej mniejszości narodowej w Petersburgu. Skupia się na perspektywie współczesnej, jednak warto podkreślić, że Polacy byli obecni w Petersburgu już od czasów jego założenia, a pierwszy znaczący ich napływ do miasta sięga lat 30. XIX wieku (...) Przez swoją kilkuwiekową obecność Polacy zostawili znaczny ślad w kulturze i wizerunku tego miasta (...) Ten Polski ślad uwidacznia się nawet w sensie dosłownym – krajobrazie miasta. Wiele

budynków i obiektów miasta zostało zaprojektowanych z udziałem polskich architektów, a niektóre z nich przetrwały do obecnych czasów” (s. 7).

Dobrze stało się, że w nurt tych zagadnień wpisuje się dysertacja Mgr Aliny Bortkevich napisana w Szkole Doktorskiej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie pod kierunkiem Dra hab. Stanisława Sorysa, Prof. UPJP II, zatytułowana „Funkcjonowanie i uwarunkowania działalności organizacji polonijnych w Petersburgu”. Promotorowi wyrażam słowa uznania za konsekwentne kierowanie dociekaniem analizowanego problemu badawczego, a jej Autorce składam gratulacje za finalizację pracy.

Należy stwierdzić, że temat dysertacji jest dobrze „osadzony” w realiach społecznych, w starannie dobranym materiale przedmiotowym, pomocniczym i empirycznym, a problemy badawcze zostały dobrze uzasadnione. Głównym celem pracy „jest próba określenia zakresu realizacji funkcji organizacji polonijnych w Petersburgu wynikających z ich statutów, a także próba określenia zakresu oddziaływania czynników determinujących rozwój tych organizacji” (s. 11). Jest to istotna uwaga, skrupulatnie realizowana w toku dalszych merytorycznych analiz, która pozwala w tym szczególnym kontekście życia społecznego potraktować rozprawę doktorską Mgr Aliny Bortkevich.

1. Przedmiot i tytuł rozprawy

Głównym przedmiotem zainteresowań badawczych Autorki, a tym samym podstawowym zagadnieniem jej rozprawy jest poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze: „Jaki jest zakres realizacji funkcji organizacji polonijnych w Petersburgu, jakie czynniki determinują taki zakres realizacji funkcji oraz jakie są potrzeby tych organizacji w obszarze wsparcia ich działalności (w sferze realizacji funkcji) ze strony kraju pochodzenia?” (s. 11). Tak zasygnalizowany we wstępie cel poszukiwań badawczych został szczegółowo opisany w rozdziale metodologicznym w pkt. 3.1.2. na s. 111-122 dysertacji.

Aby zrealizować tak postawiony cel badawczy Autorka pracy skonstruowała „paradygmat interpretacyjny”, którego zadaniem jest „dążenie do zrozumienia sposobów tworzenia organizacji przez jej uczestników, ich poglądów, a także kontekstu, w jakim prowadzą swoją działalność...” (s. 121). W tym dążeniu zgromadziła obszerny materiał badawczy, który zamieściła w wykazie bibliograficznym i należycie wykorzystała w swojej pracy. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na tzw. „warsztat badawczy” doktorantki, zatytułowany „Bibliografia”, zamieszczony na 23 stronicach dysertacji (s. 285-308), który został podzielony na: literaturę przedmiotu i netografię oraz 5 aneksów zawierających

scenariusze badań empirycznych, którym w odrębnym punkcie recenzji poświęcę więcej uwagi.

Wartość poznawczą przedmiotu rozprawy zdecydowanie wzbogacają wprowadzenia i podsumowania poszczególnych rozdziałów pracy w formie wniosków wyprowadzonych z analizy ich treści poznawczej. W tym miejscu należy podkreślić, że Autorka pracy podejmuje zagadnienie jakościowo ważne w płaszczyźnie dociekań naukowych. Gruntowna analiza i dokonanie przekonujących syntez jest zagadnieniem godnym rozprawy doktorskiej. Należy także podkreślić, iż zasadniczy problem rozprawy wymagał dobrego przygotowania merytorycznego i metodologicznego. Warto zauważyć, że Mgr A. Bortkevich podejmuje zagadnienie znaczącej rangi naukowej i nowatorskie. Nie mam żadnych uwag odnośnie tytułu pracy doktorskiej, ani też do głównego problemu badawczego, zawartego w temacie dysertacji

2. Materiał źródłowy i bibliografia

W celu rozwiązania głównego problemu badawczego Autorka zgromadziła odpowiedni materiał naukowy, który poddała szczegółowym analizom. Jak pisze: „Istotne znaczenie dla zaplanowania badań miało przeprowadzenie kwerendy literatury przedmiotu, która odegrała ważną rolę dla zrozumienia specyfiki badanej tematyki oraz dla podjęcia wyborów metodologicznych” (s. 13). Najważniejsze opracowania teoretyczne, na których będą opierały się badania, Autorka omawia na s. 13-14 natomiast w rozdziale metodologicznym w pkt. 3.2.2. (s. 136-152) szczegółowo opisuje poszczególne etapy badań własnych, opartych na autorskich sondażach diagnostycznych. Scenariusze tych sondaży zamieszczono w kolejnych aneksach pracy (s. 310-319): Scenariusz indywidualnych wywiadów pogłębionych (Aneks 1. w j. polskim i Aneks 2. w j. rosyjskim); Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego (Aneks 3.); Scenariusz wywiadów eksperckich (Aneks 4. w j. polskim i Aneks 5 w j. rosyjskim). Szczegółowe analizy, wnioski i rekomendacje z przeprowadzonych badań Autorka zamieściła w końcowym, czwartym rozdziale pracy na s. 175-279. Jest to najbardziej obszerny i najbardziej wartościowy rozdział całej pracy. Z całą pewnością należy uznać, że Mgr A. Botkevich zgromadziła i wykorzystała bogaty zestaw teoretycznej literatury, dotyczący interesującego problemu badawczego oraz solidnie opracowała „warsztat” empiryczny i dogłębnie wykorzystała go w pracy, a także należycie wywiązała się z postawionego sobie zadania.

3. Metody badawcze

Autorka pracy tak określiła swoją konceptualizację badawczą: „Na podstawie przeprowadzonej kwerendy literatury przedmiotu oraz badań własnych powstała niniejsza dysertacja. Składa się ona z czterech rozdziałów. Dwa pierwsze stanowią część teoretyczną, natomiast dwa pozostałe – część empiryczną” (s. 14). W pierwszym rozdziale opisano genezę pojęcia mniejszości narodowych i etnicznych oraz determinanty ich tożsamości i tworzonych przez nie organizacji (s. 17-73), a w rozdziale drugim zanalizowano historyczny i współczesny kontekst sytuacji mniejszości narodowej w Petersburgu (s. 74-108). Pozostałe dwa rozdziały dotyczą przeprowadzonych badań w oparciu o własne narzędzie badawcze oraz analizę wyników tych badań (s. 109-279). W tym miejscu chciałbym bardzo mocno podkreślić wartość i znaczenie autorskich badań empirycznych, zrealizowanych w oparciu o dobrze przygotowane scenariusze różnych wywiadów społecznych, a uzyskane z nich informacje stanowią cenny materiał, także w praktycznym wymiarze.

Recenzując całość pracy stwierdzam, że jej Autorka wykorzystwała powszechnie stosowane metody w naukach społecznych, a mianowicie: metodę analityczną, syntetyczną i porównawczą oraz metodę wywiadów pogłębionych, grupowych i eksperckich. W tym względzie nie zgłaszam żadnych uwag.

4. Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja rozprawy została podporządkowana głównemu założeniu badawczemu, którym jest analiza funkcjonowania i uwarunkowań działalności polonijnych organizacji w Petersburgu. Swoje analizy doktorantka przeprowadziła w czterech rozdziałach, z których dwa pierwsze mają charakter teoretyczny, a dwa kolejne – empiryczny.

W pierwszej kolejności zdefiniowano teoretyczne podstawy pojęć: mniejszości narodowe (1.1.), tożsamość kulturowa (1.2.) i organizacje mniejszości narodowych (1.3.) (s. 17-73). W drugim rozdziale zanalizowano kontekst obecności Polaków w Petersburgu: w ujęciu historycznym (2.1.) i współczesnym (2.2.) (s. 74-108). W trzecim rozdziale szczegółowo opisano podstawy metodologiczne badań własnych (s. 109-174), a w czwartym (s. 175-279) przeprowadzono analizę wyników badań własnych, które zatytułowano „Realizacja funkcji oraz oddziaływanie determinantu rozwoju w sytuacji petersburskich organizacji polonijnych”. Jak już wcześniej zauważono - jest to, moim zdaniem - najcenniejszy rozdział pracy, który wyczerpująco rozwiązuje główny problem badawczy.

Całość analiz i syntez zawartych w poszczególnych rozdziałach rozprawy poprzedza opis bibliograficzny, abstrakt, słowa kluczowe, spis treści i wstęp (s. 2-16), a zwieńcza zakończenie (s. 280-284), bibliografia (s. 285-308), spis tabel (s. 309) i Aneksy (s. 310-319). Należy zdecydowanie podkreślić, że rozprawa w swej strukturze jest jasna i logiczna, a poszczególne jej rozdziały i zawarte w nich podrozdziały wyczerpują główny przedmiot zainteresowań badawczych Autorki pracy.

5. Analiza treści

W prezentowanej recenzji trudno jest ukazać pełną treść rozprawy Mgr A. Bortkewich z podjętymi przez nią wyzwaniem badawczymi, a tym bardziej trudno jest ustosunkować się do poszczególnych kwestii. Musi zatem wystarczyć ogólne zapewnienie recenzenta o istotnej wartości poznawczej i naukowej przedstawionych analiz i syntez.

Najpierw chciałbym podkreślić:

- bardzo dobry tok przeprowadzonych analiz;
- logiczne analizy i syntezy analizowanych kwestii badawczych;
- wytworzone autorskie narzędzie badawcze i zgromadzony materiał empiryczny;
- krytyczne podejście i obiektywna ocena analizowanych zagadnień;
- właściwy język i styl pracy.

Moje uwagi:

Recenzja nie jest „laurką”, lecz przede wszystkim krytyczną, rzetelną i życzliwą oceną pracy. Nie wnikając w drobiazgowość, przed wydaniem jej drukiem – co zalecam – jak, np. nieliczne mankamenty edytorskie, interpunkcyjne czy stylistyczne chciałbym zwrócić uwagę, że:

- warto byłoby zmienić tytuł ostatniego rozdziału, np. na: „Współczesny kontekst uwarunkowań funkcjonowania organizacji polonijnych w Petersburgu”;
- dodać abstrakt i słowa kluczowe w języku angielskim (*Abstract & Key words*);
- do ewentualnej publikacji warto byłoby dodać dokumentację fotograficzną, co z pewnością podniosłoby jej wartość.

Aprobując całość dociekań Autorki chciałbym zwrócić uwagę na kilka zagadnień, które będą także kwestiami dyskusyjnymi podczas publicznej obrony.

Pytania do dyskusji:

- Jakie są współcześnie najważniejsze wyzwania i uwarunkowania funkcjonowania organizacji polonijnych w Petersburgu?
- Czy na podstawie skonstruowanego „paradygmatu interpretatywnego” można w pełni zrozumieć powstawanie i działalność organizacji endogennych?
- Jak należy postrzegać problematykę wartości (w tym wartości podstawowych) w kontekście współczesnych procesów globalizacyjnych?

Zamieszczone powyżej uwagi, sugestie i pytania w niczym nie umniejszają wartości przedstawionej do recenzji rozprawy. Stanowi ona bowiem twórczy krok w kierunku problematyki ważnej naukowo, zarówno w płaszczyźnie teoretycznych analiz, jak i w płaszczyźnie praktycznych rozwiązań.

Podsumowując stwierdzam, że metody badawcze, użyte w pracy są poprawne, wywód logiczny, a język ścisły, jasny i naukowo poprawny. Wnioski wyprowadzane z analiz są właściwe. Autorka rozprawy dała w ten sposób przekonujący dowód, że potrafi myśleć twórczo i pracować naukowo.

Wyrażam przekonanie, że recenzowana praca doktorska Mgr Aliny Bortkevich spełnia wszelkie warunki stawiane pracom doktorskim, które są określone w obowiązujących przepisach prawa o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. i może być podstawą do dalszych etapów procedowania, celem nadania jej Autorce stopnia naukowego doktor w dyscyplinie nauk socjologicznych

Ks. Dr hab. Janusz Mierzwa, Prof. UP w Sanoku

Sanok, 12 listopada 2024 r.